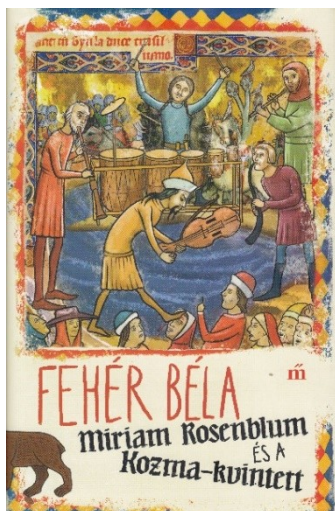

PETRŐCZI ÉVA¹

„HANGSZERMÚZEUM” – FEHÉR BÉLA MÓDRA

Magvető, Budapest, 2022.

Már *Baranyai (b) András* remek , a *Képes krónika* és az iniciálék világát felidéző *mesélő* címlapja felcsigázza érdeklődésünket, különösen akkor, ha a középkori(as) históriák, a régi zene és a régi hangszerek barátai, esetleg ismerői vagyunk, amikor a kezünkbe vesszük Fehér Béla új könyvét. Amelyről egyébként könnyen el tudom képzelni, hogy egy-egy *Musica Historica* koncert szünetében akár terjesztésre kerülhetne, még akkor is, ha a rendhagyó krónikában hemzsegő, szokatlan csengésű dalcímek mögött nem rejtőznek valóságos tizenharmadik századi dalok. Hangulatkeltésül, egyfajta hang-díszletként azonban e címek önmagukban kiválóak. Nézzünk csak néhányat közülük: „*Nyugtalan korpuszok, Újjászületés fürdője, Manipulus polifónia, Szénán feküdni, szenvedve, Ezüstművesek találkozása a szénégetőkkel, Szól a fügemadár, Szép és cifra asszony, Gyanús erények, Három kötés tatár cérna...etc.*”

¹ Dr. habil Petrőczy Éva József Attila-díjas költő, író, műfordító, irodalomtörténész, publicista, a Károli Gáspár Református Egyetem nyugalmazott intézetvezetője.

A muzsika világában ugyancsak jártas Cuppán pék 1275 őszen induló (természetesen, fiktív!) feljegyzései idején „papíron” (inkább: pergamenen!) az ekkor még csak tizenhárom éves árpádházi kamaszkirályka, IV. László uralkodik, a valóságban azonban anyja, a saját véreihez, a kunokhoz (és egyúttal a pogány hagyományokhoz) húzó Erzsébet királyné parancsol. Itt, a mi tótágas élethelyzetekkel minden időben teli magyar földünkön. Ez a kereszténység és pogányság között sodródó asszony nem más, mint IV. Béla királyunk egyetlen fiúgyermekének, V. Istvánnak az özvegye. Így tehát nem csoda, ha az egész történeten és az írói fantázia szülte Kozma kvintett (hiszen hol voltak még akkoriban a valódi kvintettek!) pályáján ugyancsak végigvonul ez a kettősség, esetükben a keresztény és a pogány zenei ízléshez való párhuzamos alkalmazkodás. Mielőtt azonban ebbe belemerülnénk, hadd emlékezzek vissza egy pillanatra 2003-as brüsszeli látogatásomra, amikor – a Leuveni Katolikus Egyetem Erasmus vendégtanáraként – eljuthattam a méltán világhírű, 1877-ben alapított Brüsszeli Hangszermúzeumba, amelynek megálmodója egy elkötelezett régihangszer-gyűjtő, Victor-Charles Mahillon volt. Ebben a nagyszerű múzeumban jómagam órákig bóklásztam, különösen a földszinten, a hagyományos, továbbá a második emeleten, a billentyűs és vonós hangszerek kincseskamrájában. Természetesen bele-belekóstolva egy-egy régi hangszer hangzásvilágába is, hála az infravörös fejhallgatókból sugárzott kétszáz hangmintának.

Joannes Ruckers: Csembaló és szűz. (Antwerpen, 1619)
(Brüsszeli Hangszermúzeum)

Mielőtt rátérnék Fehér Béla remekének néhány részletére, csak sajnálni tudom, hogy ez a könyv a nyugat-európai, vagy általában a nem-magyar olvasók számára túl egzotikus gyümölcs ahhoz, hogy néhány világnyelvre lefordítva – pedig igazán méltó lenne rá! – bekerülhessen a Brüsszeli Hangszermúzeum boltjának kínálatába.

A Brüsszeli Hangszermúzeum tornyának valódi és stilizált képe a szerző egykori múzeumi belépőjén.

Ezek után nézzünk bele a regénybe. Az imént említett keresztény/pogány hangzásvilág-váltogatás pillantát a szerző így mutatja be: „Később terveket szőttünk, hiszen a zenekar [inkább a mai popegyüttesekre, mintsem a kamarazene művelőire jellemző módon! P. É.] akkoriban jött divatba, sok meghívást kaptunk, utazgattunk Pozsonytól Váradig. Lebejk [a banda dobosa] azt fejtegette, figyeljünk az idők szavára, mert az esztergomi eset [ottani fellépésük elmaradása, a „barbár erők” határozott mozgolódása miatt; hja, ekkora már halványulni kezdett a tatárjárás és a két szentéletű árpádházi királylány, Kinga és Margit alakja!] arra figyelmeztet, hogy a jövőben számolnunk kell a szentkép-tagadókkal. Talán ők lesznek a változó idők nyertesei, még nem dőlt el. Hangos, zabolátlan, de lelkes közönség. Alkossunk kedvükre való zeneszámokat, a muzsika majd lágyítja őket. A pogányok imádják a dob hangját, az izgató monotóniát – magyarázta Lebejk.”

Az öttagú banda legádázabb, a trubadúrokat kifejezetten gyűlölő tagja a kumán (azaz: kun!) Hadacsu. Az ő bemutatásával kezdődik a 13. századi hangszerek nevének valóságos és nagyon imponáló áradata a szövegben. Akadtak köztük számomra ismerősek, de teljesen ismeretlenek is: „állította, hogy nincs köze a kumánokhoz. Hamar kifulladt, olyankor harci mén módjára fújtatott... De ha megfogta a lira da bracciót, és elindította rajta az íj alakú vonót, felragyogtak a vonásai. Lágyan muzsikált... használtak, egy idő után nem szívesen vette a kezébe.” Ha nem is teljes hangszerismertető listával, egy részlegessel azonban készültem. A lira da barccio vonós hangszer, a 16. századtól lira, viola, vagy lira di sette corda, illetve lira moderna a neve. A bécsi Kunsthistorisches Museumban látható egy 1511-ben készült példánya, amelyen a legenda szerint Marsilio Ficino, Raffaello és maga Leonardo da Vinci is játszott. Ez a hangszer a hegedű egyik őse, a fidula (a brácsa őse) egyenesági rokona.

Fidula (balra) a Cantigas de Santa María kéziratból, 13. század és Lira da braccio, [Bartolomeo Montagna](#) festménye, 1500 körül (jobbra)

A regényben – többek között – találkozhatunk még a kettős nádnyelves, fából készült hangszerrel, a pommerrel, azután a flauto traverso névre hallgató rézsutos fuvolával, Haydn későbbi kedvenc instrumentumával, továbbá az arundóval, amely magyarán nádsíp, a sokak számára ismerős csörgődobbal (amelyre a történet medvéje táncol!), s végül a szelíd hangzású tenor cornetto nevű fúvós hangszerrel.

[Bernardo Strozzi](#): un joueur de pommier.

A regény egyik csúcspontja az, amikor az öt muzsikus a pogánysághoz húzó anyakirálynét, Erzsébetet talpra állítja kis híján halálos, lázas betegségéből. Mindez hol másutt történhetne meg, mint éppen a Nyulak Szigetén, ahol még Árpádházi Szent Margit vélumát, fekete apáca-ingvállát is áthozták a királyné asszony betegágyához, a közeli kolostorból. Erről eszünkbe juthat a Biblia idevágó idézete is a zene gyógyító hatásáról; az 1 Sámuel 17-ben olvashatunk arról, hogy csak Dávid hárfajátéka tudta elűzni a feszültséget Saul király testéből és lelkéből. Bese, a hétköznapiakban kicsit együgyű, de nagyon tehetséges muzsikus volt az, akinek tenor cornetto szólama éppen a Margitra, tehát a beteg legendás hírű sógornőjére utaló *Kis virág* című dal eljátszásával megfordította a betegséget.

A Saul és Dávid Rembrandt Harmenszoon van Rijn vagy valamelyik tanítványának bibliai témájú festménye. Feltételezhetően 1651 és 1658 között készült. Jelenleg a hágai Mauritshuisban látható.

Adósok vagyunk még a regény címében szereplő Miriam Rosenblum kilétének „leleplezésével.” Ő Anjou Izabella királylány első udvarhölgye volt, egy olyan különösen az ütőhangszerek világában otthonos, muzikális hölgy, akibe a kvintett mind az öt tagja alaposan beleszerelmesedett: „Egész lényét valami keleties misztikum ragyogta be. A krónikás nem hazudhat, nem hajlíthatja az igazságot, különben semmirevaló betűhalmazt hagy maga után... Lebejk tehát megforgatta Miriamot, aztán, ahogy ígérte, leborult előtte. Én csak gondolatban.” Kedves és Fehér Bélára jellemzően mesteri idősíkváltás tanúi lehetünk itt, s a könyv (de akár az egész, rendkívül gazdag írói életmű!) minden oldalán. Ezúttal csupán egy névadással ugrik előbbre a szerző az időben, s mindössze pár évszázadot, amikor a valószínűleg szefárd zsidó családból származó, nagyon művelt udvarhölgynek egy, II. József törvényei szerinti, egyértelműen német tulajdonnevet adományozott. Végül az Adriai tengerbe veszett a kvintett négy tagja, csak a krónikás, Cuppán, a muzsikos-pékmester, Kézai Simon kor- és pályatársa maradt csak életben.

Vigyázat! Ez nem klasszikus történelmi regény, még annyira sem, mint annak idején Makkai Sándor népszerű, a tatárjárást, s az azt közvetlenül megelőző eseményeket felidéző *Sárga vihar*-a. Arra azonban tökéletesen alkalmas, hogy a jellegzetes hazai erényeknek és gyöngeségeknek tükröt tartson, még hozzá változatos zenei, pontosabban hangszertörténeti kísérettel!